

Aneta Klementowska

Instytucja środowiska lokalnego wspierające działania w zakresie wyboru drogi edukacyjno-zawodowej

Problemy Profesjologii nr 1, 73-88

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aneta Klementowska

INSTYTUCJE ŚRODOWISKA LOKALNEGO WSPIERAJĄCE DZIAŁANIA W ZAKRESIE WYBORU DROGI EDUKACYJNO-ZAWODOWEJ

Streszczenie

W obliczu aktualnej sytuacji na wciąż zmieniającym się rynku edukacyjno-zawodowym, niezwykle istotne wydają się działania podejmowane przez instytucje, których celem jest wsparcie zarówno młodzieży, jak i osób dorosłych w podejmowaniu decyzji dotyczącej dalszej drogi kształcenia, bądź też pracy zawodowej. Zakres podejmowanych w tym zakresie zadań powinien być dostosowany zarówno do wieku, jak i charakteru oraz nasilenia problemów o charakterze edukacyjnym i zawodowym. W niniejszym artykule przedstawiono wybrane instytucje, o doborze których decydowała ich dostępność dla społeczności lokalnej oraz wskazano specyfikę ich działalności w omawianym zakresie.

LOCAL COMMUNITY INSTITUTIONS SUPPORTING ACTIVITIES RELATED TO SELECTION OF AN EDUCATIONAL AND CAREER PATH

Abstract

Taking the current situation on the ever-changing educational and labour market, what seems crucial is activities undertaken by institutions which aim to support both young people and adults in making decisions concerning one's further educational path or career. The scope of tasks, as pursued in this respect, should match the age, as well as the character and severity of educational and occupational problems. This article presents a number of institutions, which have been selected based on their accessibility for the local community, as well as the specific character of their operation with respect to the issue in question.

Wprowadzenie

W związku ze zróżnicowaną grupą osób zainteresowanych otrzymaniem pomocy w sprawach edukacyjno-zawodowych (zarówno pod względem wieku, jak i rodzaju problemów) istnieje wiele instytucji zarówno publicznych, jak i niepublicznych udzielających wsparcia z zakresu poradnictwa zawodowego¹.

¹ Informacje zawarte w artykule zaczerpnięto z pracy doktorskiej: A. Klementowska, *Poradnictwo zawodowe w gimnazjum wiejskim w wymiarze środowiskowym (na przykładzie Publicznego Gimnazjum w Lubięcinie)*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2011.

Przygotowaniem do podjęcia pierwszej decyzji dotyczącej wyboru zawodu, dalszej drogi kształcenia wciąż zajmuje się głównie system szkolny, jednakże istnieje coraz więcej instytucji pozaedukacyjnych, z którymi szkoły powinny podjąć współpracę w tym zakresie. Osoby dorosłe pragnące rozwiązać pojawiające się na ich drodze problemy zawodowe (rzadziej edukacyjne) korzystają głównie z pomocy kluczowych instytucji rynku pracy. Z uwagi na to, iż nie sposób jest scharakteryzować wszystkich instytucji środowiska lokalnego zajmujących się bezpośrednio lub też pośrednio zagadnieniami związanymi z rynkiem edukacyjno-zawodowym, gdyż w miarę upływu czasu oraz pojawiania się nowych problemów zmieniają się, bądź też powstają nowe - uwzględniono instytucje najbliższej usytuowane oraz najbardziej dostępne o zasięgu lokalnym. Instytucje, o których mowa podzielono zgodnie z proponowanym w literaturze przedmiotu podziałem na: instytucje edukacyjne, wśród których wyróżniono szkoły gimnazjalne, ponadgimnazjalne i Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne oraz instytucje pozaedukacyjne, do których zaliczono Ochotnicze Hufce Pracy, Powiatowy Urząd Pacy, Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej, jak również zakłady pracy. Ze względu na dużą siłę oddziaływania oraz znaczny wpływ na dokonywane przez młodzież, jak również osoby dorosłe wybory edukacyjno-zawodowe, dodatkowo wskazano na rodzinę oraz na pozostałe instytucje mające bezpośredni lub też pośredni wpływ na podejmowane decyzje, w tym: organizacje dziecięce i młodzieżowe oraz koła zainteresowań, służbę zdrowia, środki masowego przekazu.

Instytucje środowiska lokalnego – zakres realizowanych zadań

Rozwój zawodowy człowieka stymulowany jest przez wiele osób, instytucji. W przypadku prozawodowego rozwoju dzieci niezwykle ważną rolę odgrywa **środowisko rodzinne**², którego znaczenie dodatkowo wzrasta w momencie podejmowania pierwszej w życiu decyzji edukacyjno-zawodowej rzutującej niejednokrotnie na dalsze losy zawodowe.

Zwolennicy teorii, które upatrują przyczyny rozwoju zawodowego człowieka wśród czynników socjalizacyjnych związanych z rodziną, podkreślają istotną rolę pierwszych lat życia w określonym środowisku dla późniejszych wyborów zawodowych. Zdaniem A. Roe właśnie w dzieciństwie kształtuje się u poszczególnych osób tzw. orientacja „na osoby” lub też „na rzeczy”. Pierwsza z nich uwarunkowana jest emocjonalną koncentracją na dziecku i jego pełną akceptacją przez rodziców, prowadzi zatem do dokonywania przez młodego człowieka wyboru zawodów wymagających zainteresowań społecznych, zdolności werbal-

² K. M. Czarnecki, *Zawodowy rozwój człowieka*, [w:] K. M. Czarnecki, *Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa*, Sosnowiec 2008, s. 194, 197.

nych, częściowo mających związek z organizacją i zarządzaniem; druga natomiast (czyli orientacja „na rzeczy”) wiąże się z postawami unikania i niepełnej akceptacji dzieci przez rodziców. Jest ona więc przyczyną wyboru zawodów z grupy technicznych, przyrodniczych, bądź tzw. „wolnych”³. Na ogromną rolę rodziny w nadawaniu kierunku przy wyborze szkoły i zawodu dziecka zwracał uwagę również D. Super, zdaniem którego rodzice mają duży wpływ na rozwój zainteresowań dziecka, jak również mają wobec swych dzieci mniej lub bardziej uświadomione postawy, opinie i uczucia, które wyznaczają kierunek ich wykształcenia⁴.

W związku z tym, iż rodzina ma olbrzymią siłę oddziaływania, której nie da się zastąpić wpływami innych osób lub instytucji opiekuńczych i wychowawczych, nie można zatem nie uwzględniać jej w systemie przygotowania dzieci i młodzieży do wyboru zawodu i szkoły⁵.

Działania rodziców związane z przygotowaniem dziecka do wyboru zawodu i planowania swego rozwoju zawodowego powinny uwzględniać m.in.: włączenie dziecka do prac domowych, poznawanie jego zainteresowań i zdolności, rozmowy z dzieckiem dotyczące zawodów, sytuacji na rynku pracy, współpracę ze szkołą, a w miarę potrzeby również z poradnią psychologiczno-pedagogiczną⁶.

Ze względu na ogromną rolę i znaczenie rodziny w procesie przygotowania dzieci i młodzieży do wyboru zawodu i szkoły istnieje konieczność przygotowania jej do pełnienia tej odpowiedzialnej funkcji. Obowiązek ten spoczywa głównie na szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, ogólnokształcących i zawodowych oraz na wyższych uczelniach⁷. Po reformie oświaty przeprowadzonej w 1999 roku dużą rolę w zakresie przygotowania rodziców do udzielania wsparcia dzieciom w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych odgrywają szkoły gimnazjalne i ponadgimnazjalne. Praca z rodzicami jest istotnym elementem pracy wychowawczej wkomponowanym w program wychowawczy szkoły. W związku z tym warto dążyć do pozyskania sympatii i zrozumienia wśród rodziców, wyjaśniając im jednocześnie ogromne przyszłościowe znaczenie pierwszych decyzji edukacyjno-zawodowych podejmowanych przez ich dzieci, jak również uzmysłwić im istotną rolę rodzica (opiekuna) w procesie decyzyjnym⁸.

³ M. Piorunek, *Etap przedzawodowy w teorii i praktyce poradnictwa zawodowego*, [w:] B. Pietrulewicz (red.), *Możliwości doskonalenia procesu kształcenia – wybrane zagadnienia*, Zielona Góra 2005, s. 287-288.

⁴ D.E. Super, *Psychologia zainteresowań*, przeł. H. Choynowska, Warszawa 1972, s. 204.

⁵ S. Szajek, *System orientacji i poradnictwa zawodowego*, Warszawa 1989, s. 57.

⁶ E. Podoska-Filipowicz, *Podstawy zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego*, Bydgoszcz 1996, s. 88.

⁷ S. Szajek, *System orientacji...*, s. 61-62.

⁸ I. Greiner, E. Kudanowska, M. Tarkowska, *Czynniki indywidualne i społeczne warunkujące podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych*, [w:] I. Greiner, I. Kania, E. Kudanowska, A. Paszkowska-Rogacz,

Pracownicy szkół realizując zadania związane z orientacją i poradnictwem zawodowym wśród uczniów powinni jednocześnie (równolegle) pracować z ich rodzicami poprzez:

- prezentowanie założeń pracy informacyjno-doradczej szkoły na rzecz uczniów;
- organizowanie zajęć psychoedukacyjnych, których celem jest wspomaganie rodziców w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych przez ich dzieci;
- włączanie rodziców (jako przedstawicieli różnych zawodów) do działań informacyjnych szkoły;
- przedstawienie aktualnej i pełnej oferty edukacyjnej szkolnictwa ponadgimnazjalnego⁹.

Kolejnymi instytucjami edukacyjnymi odpowiedzialnymi za pomoc młodzieży w dokonaniu wyborów edukacyjno-zawodowych są **szkoły gimnazjalne** oraz **ponadgimnazjalne** (w tym zawodowe).

Ramowe statuty zarówno publicznego gimnazjum, jak i szkół ponadgimnazjalnych nakładają na dyrektorów i rady pedagogiczne obowiązek organizacji wewnątrzszkolnego systemu doradztwa, jak również zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia¹⁰. W związku z tym, iż system, o którym mowa stanowi część programu wychowawczego szkoły, powinien być zatem realizowany zarówno przez nauczycieli i (lub) pracowników placówek, które ze szkołą współpracują w zakresie działań orientacyjnych i poradniczych¹¹.

Wiodącą rolę w zakresie realizacji zadań z orientacji i poradnictwa zawodowego, zarówno na szczeblu gimnazjalnym, jak i ponadgimnazjalnym spełnia (a raczej powinien spełniać) doradca szkolny. Niestety w praktyce stosunkowo niewiele szkół zatrudnia szkolnego doradcę zawodowego (wówczas przewidziane do realizacji zadania pełni najczęściej pedagog szkolny), jest to spowodowane głównie brakiem funduszy. W literaturze przedmiotu określone zostały szczegółowe cele działania szkolnego doradcy zawodowego, które można podzielić na:

1. Działania kierowane do uczniów:

- przygotowanie młodzieży do trafnego wyboru zawodu i drogi dalszego kształcenia oraz opracowanie indywidualnego planu kariery edukacyjnej i zawodowej;

M. Tarkowska, *Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów*, Warszawa 2006, s. 77.

⁹ M. Błażkow, M. Budnarowska, *Poradnictwo zawodowe dla młodzieży uczącej się*, [w:] G. Kierozalski, E. Żywiec-Dąbrowska, H. Bałas, E. Żurek, *Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach*, zeszyt nr 2, Warszawa 2006, s. 237.

¹⁰ Z. Żbikowska, *Szkolny doradca zawodowy*, „Nowa Edukacja Zawodowa” 2003, nr 2, s. 4.

¹¹ A. Łukasiewicz, *Wewnątrzszkolny system doradztwa, czyli przygotowanie młodzieży do wejścia na rynek pracy w warunkach polskich*, [w:] M. Kotarba, M. Łuczak (red.), *ABC poradnictwa zawodowego w szkole*, Warszawa 2008, s. 33.

- przygotowanie ucznia do radzenia sobie w sytuacjach trudnych takich jak: bezrobocie, problemy zawodowe, adaptacja do nowych warunków pracy i mobilności zawodowej;
 - przygotowanie ucznia do roli pracownika.
2. Działania kierowane do rodziców:
- przygotowanie rodziców do efektywnego wspierania dzieci w podejmowaniu przez nie decyzji edukacyjnych i zawodowych.
3. Działania kierowane do nauczycieli:
- pomoc nauczycielom w realizacji tematów związanych z wyborem zawodu w ramach lekcji przedmiotowych.
4. Wspieranie działań szkoły mających na celu optymalny rozwój edukacyjny i zawodowy ucznia¹².

Z punktu widzenia zarówno pedagoga szkolnego, wychowawcy, nauczycieli przedmiotowych, a szczególnie szkolnych doradców zawodowych, zasadniczym celem edukacyjnym programu orientacji zawodowej jest przygotowanie uczniów gimnazjum do podjęcia trafnej decyzji zawodowej i szkolnej. Zadaniem szkoły na tym etapie jest udzielanie pomocy uczniom w osiąganiu umiejętności podejmowania decyzji o wyborze zawodu i kierunku dalszego kształcenia, a zwłaszcza:

1. wyzwalanie aktywności uczniów w kierunku samopoznania i samooceny;
2. modyfikacja samooceny w przypadku, gdy odbiega ona od realnych możliwości (jest zawyżona lub zaniżona);
3. pomoc uczniom w pogłębianiu wiedzy o interesujących ich zawodach;
4. kształtowanie potrzeby konfrontowania oceny swego stanu zdrowia z wymaganiami wybieranego zawodu;
5. zapoznanie ze strukturą szkolnictwa;
6. współdziałanie z rodzicami w realizacji wspomnianych zadań¹³.

W celu zdobycia przez uczniów w wieku gimnazjalnym umiejętności niezbędnych do podjęcia trafnej decyzji edukacyjno-zawodowej program orientacji zawodowej wymaga zrealizowania treści związanych z:

1. przejawiającymi się zainteresowaniami i skłonnościami zawodowymi, które można zaobserwować zarówno w toku działalności w szkole, w domu, jak i w chwilach wolnych od zajęć;

¹² A. Rogozińska (red.), *Szkolny doradca zawodowy*, Warszawa 2003, s. 8.

¹³ G. Sołtysińska, J. Woroniecka (red.), *Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu*, Warszawa 2003, s. 5.

2. uzdolnieniami i umiejętnościami niezbędnymi w pracy z drugim człowiekiem, w kontakcie z rzeczami – techniką, pracy z danymi – symbolami, przyrodą i działalnością artystyczną;
3. stanem zdrowia, cechami usposobienia i temperamentu, które są znaczące w wyborze zawodu;
4. samooceną, która dotyczy ustalenia swoich mocnych stron (osiągnięcia, sukcesy, zalety osobiste);
5. wiedzą o zawodach, rynku pracy, kierunkach kształcenia oraz sposobach rekrutacji do poszczególnych szkół¹⁴.

Efektywność poprawnego zrealizowania programu orientacji zawodowej powinna przejawiać się w znajomości przez uczniów czynników niezbędnych do podjęcia prawidłowej decyzji o wyborze zawodu (wiedza o zawodach, szkołach, własnych predyspozycjach, rynku pracy); znajomości siebie, swoich upodobań, mocnych i słabych stron oraz predyspozycji do wykonywania zawodów; rozeznania w strukturze szkolnictwa ponadgimnazjalnego oraz zapoznania się z kryteriami przyjęć do liceów i szkół zawodowych¹⁵.

Powszechnie uważa się, iż w szkole zawodowej jest już zbyt późno na realizację zadań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego – stanowiska tego nie popierają jednak naukowcy i specjaliści zajmujący się tą dziedziną.

W Ustawie o systemie oświaty znajduje się istotny z punktu widzenia działań orientacyjnych i poradniczych zapis dla szkół ponadgimnazjalnych, związany m.in. z tym, iż system oświaty zapewnia dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy¹⁶ – jest to zadaniem leżącym głównie w gestii szkół ponadgimnazjalnych, w szczególności zawodowych.

Poglądy S. Szajka dotyczące sposobów realizacji zadań z orientacji i poradnictwa zawodowego przez szkoły ponadgimnazjalne pomimo upływu lat są wciąż aktualne. Autor dokonał podziału zadań na dwie grupy: 1) realizowanych przez szkoły zawodowe w odniesieniu do uczniów szkół ogólnokształcących (ważne jest udzielanie pomocy zarówno uczniom, rodzicom, jak i nauczycielom); 2) realizowane w stosunku do własnych uczniów¹⁷.

Na pracownikach szkół zawodowych spoczywa obowiązek informowania swoich uczniów o aktualnej sytuacji na rynku pracy, przygotowywania ich do poszukiwania zatrud-

¹⁴ Tamże, s. 5-6.

¹⁵ Tamże, s. 6.

¹⁶ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Tekst ujednolicony – zawiera zmiany wprowadzone ustawą z dnia 2 lipca 2004 r., która weszła w życie z dniem 21 stycznia 2004 roku – Dz. U. z 2004 roku Nr 173, poz. 1808), [w:] http://www.menis.pl/prawo_oswiatowe.html [18.01.2009].

¹⁷ Zob. więcej: S. Szajek, *Rola szkół zawodowych i zakładów pracy w orientacji zawodowej*, Warszawa 1987, s. 63-69.

nienia, bądź też konieczności przekwalifikowania się w przyszłości, informowania ich o potrzebie ciągłego zdobywania dodatkowych kwalifikacji. W związku z sukcesywnym przekazywaniem przez młodzież kolejnych progów edukacyjnych, w rozbudowanym systemie kształcenia grupa ta w każdym państwie stanowi specyficzną kategorię adresatów działań doradztwa zawodowego¹⁸.

Kluczową instytucją edukacyjną odpowiedzialną m.in. za realizację zadań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego jest **poradnia psychologiczno-pedagogiczna (PPP)**, w przypadku której organem prowadzącym jest samorząd powiatowy¹⁹. W myśl aktualnych aktów prawnych kwestią związaną z orientacją i poradnictwem zawodowym w poradniach zajmują się doradcy zawodowi, którzy, jak wynika z zadań poradni, udzielają pomocy dzieciom i młodzieży w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniu kształcenia i kariery zawodowej, jak również wspierają nauczycieli szkół i placówek w planowaniu i realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego²⁰.

Poradnie realizują działania związane z informacją, orientacją i poradnictwem zawodowym w ramach swojego rejonu. Współpracują w tym zakresie z gimnazjami i szkołami ponadgimnazjalnymi oraz innymi placówkami edukacyjnymi, udzielają również informacji i porad zgłaszającym się uczniom i rodzicom²¹.

Zgodnie z Ustawą o systemie oświaty (art. 2) to właśnie do zadań poradni psychologiczno-pedagogicznej należy udzielanie pomocy m.in. uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu²². Wśród zadań psychologów, pedagogów, doradców zawodowych, czy nawet socjologów (z wyłączeniem diagnozy uczniów), zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, gdzie wyodrębniono „dział poradnictwa i orientacji zawodowej” wyróżnić można:

1. Prowadzenie zarówno indywidualnych, jak i grupowych badań diagnostycznych, które pozwalają określić predyspozycje i preferencje zawodowe uczniów i podejmowanie czynności postdiagnostycznych (poradnictwo, opiniowanie, orzekanie);
2. Prowadzenie zajęć grupowych zarówno na terenie poradni, jak również w placówkach oświatowych objętych opieką poradni;

¹⁸ M. Piorunek, *Przed trudnym zawodowym wyborem. Młodzież podmiotem działań doradczych*, [w:] B. Wojtasik, A. Kargulowa (red.), *Doradca – profesja, pasja, powołanie?*, Warszawa 2003, s. 262.

¹⁹ G. Sołtysińska, *Znaczenie poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla środowiska szkolnego*, „Nowa Edukacja Zawodowa” 2004, nr 1, s. 22.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. Nr 228, poz. 1488), [w:] <http://bip.men.gov.pl/images/stories/TOMEK/1488.pdf> [27.12.2010].

²¹ A. Łukaszewicz, *Współpraca poradni psychologiczno-pedagogicznej ze szkolnym doradcą zawodowym*, [w:] W. Kreft, S. Pakulniewicz-Błońska (red.), *Podręcznik Szkolnego Doradcy Zawodu*, Warszawa 2005, s. 228.

²² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty...

3. Rozpowszechnianie wiedzy z zakresu informacji i orientacji szkolno-zawodowej wśród uczniów, rodziców i nauczycieli;
4. Organizowanie warsztatów, grup wsparcia oraz innych zajęć edukacyjnych, których celem jest wspieranie umiejętności wychowawczych nauczycieli i rodziców;
5. Utrzymywanie ścisłej współpracy z nauczycielami szkół i placówek, będących pod opieką poradni, w zakresie pogłębiania diagnozy potrzeb i doradztwa metodycznego;
6. Opracowywanie i popularyzowanie materiałów metodycznych przeznaczonych dla uczniów, rodziców, nauczycieli, pracowników poradnictwa;
7. Kompletowanie metod do zajęć grupowych z uczniami z zakresu doradztwa zawodowego;
8. Opracowywanie i wdrażanie (samodzielnie lub we współpracy) programów dotyczących działań edukacyjnych, wychowawczych lub innych związanych np. z oświatą, pomocą społeczną;
9. Organizowanie narad szkoleniowych dla nauczycieli, pedagogów, psychologów, szkolnych doradców zawodowych, pracowników poradni;
10. Doskonalenie własnego warsztatu pracy poprzez dokształcanie się w ramach szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych;
11. Współdziałanie z instytucjami i organizacjami społecznymi (głównie lokalnymi) na rzecz pomocy dziecku, rodzinie i szkole²³.

W związku z tym, iż rodzaj posiadanych zainteresowań powinien stymulować dokonywane przez uczniów wybory edukacyjno-zawodowe, ważne jest aby na poszczególnych etapach włączyć działania orientacyjne i poradnicze. **Organizacje dziecięce i młodzieżowe**, jak również **koła zainteresowań** funkcjonujące w szkołach, domach kultury, czy też pałacach młodzieży są właściwym miejscem częściowego chociażby przygotowania młodego człowieka do podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Zaznaczyć należy, że organizacje, o których mowa spełniają wiele różnych funkcji, jedynie przy wypełnianiu innych swoich zadań przewijają się tam zagadnienia związane z przygotowaniem dzieci i młodzieży do wyboru zawodu.

Ochotnicze Hufce Pracy (OHP) są instytucją środowiskową, która zgodnie z głównymi celami działania powinna zajmować się poradnictwem zawodowym. Instytucja ta jest państwową jednostką budżetową, nad którą nadzór sprawuje minister właściwy do spraw pracy. Zgodnie z Ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004

²³ A. Wierzchowska-Szymanek, *Rola poradni psychologiczno-pedagogicznej w okresie transformacji doradztwa zawodowego*, [w:] H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek (red.), *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, Radom 2004, s. 215.

roku (Dz.U. nr 99, poz.1001) OHP są wyspecjalizowane w działaniach na rzecz młodzieży, w szczególności zagrożonej wykluczeniem społecznym oraz bezrobotnych do 25 roku życia. Zapewniają uczestnikom zatrudnienie, uzupełnienie zatrudnienia i możliwości zdobycia kwalifikacji zawodowych. Zadania realizowane przez OHP są na bieżąco dostosowywane do zapotrzebowań i oczekiwań zróżnicowanych grup młodzieży, mieszczą się jednocześnie w kompleksie całej polityki społecznej prowadzonej przez państwo²⁴.

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy reguluje sprawy związane z udzielaniem pomocy młodzieży przez OHP, w tym również sprawy związane z poradnictwem zawodowym²⁵. Podstawowe filary działań ogólnopolskiego systemu informacji zawodowej i poradnictwa zawodowego OHP stanowią obecnie: Kluby Pracy, Mobilne Centra Informacji Zawodowej, Młodzieżowe Centra Kariery, „Platforma Programowa OHP dla Szkoły”, Centralny Ośrodek Metodyczny Informacji Zawodowej²⁶.

Jedną z podstawowych instytucji pozaedukacyjnych zajmujących się bezpośrednio świadczeniem usług z zakresu poradnictwa zawodowego jest Urząd Pracy, który funkcjonuje na szczeblu wojewódzkim i powiatowym.

W celu wyposażenia doradców zawodowych urzędów pracy w ujednolicone i aktualne zbiory informacji zawodowej, profesjonalne metody i techniki pracy oraz popularyzację europejskiego wymiaru poradnictwa zawodowego utworzono Centrum Metodyczne Informacji i Poradnictwa Zawodowego funkcjonujące przy Krajowym Urzędzie Pracy²⁷.

Poradnictwo zawodowe na niższych szczeblach prowadzone jest przez **powiatowe urzędy pracy (PUP)**, jak również przez **centra informacji i planowania kariery zawodowej (CIiPKZ)** stanowiące wyspecjalizowane jednostki organizacyjne wojewódzkiego urzędu pracy.

Zgodnie z Ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy poradnictwo zawodowe polega na udzielaniu pomocy z jednej strony osobom bezrobotnym, jak i poszukującym pracy w wyborze odpowiedniego zawodu i miejsca zatrudnienia, z drugiej zaś pracodawcom w doborze kandydatów do pracy na stanowiska wymagające szczególnych predyspozycji psychofizycznych. Szczegółowe jednak zadania odnoszą się do:

²⁴ U. Kowalska, E. Żywiec-Dąbrowska, *Doradztwo zawodowe w ochotniczych hufcach pracy (Mobilne Centra Informacji)*, [w:] H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek, *Pedagogika pracy. Doradztwo Zawodowe*, Radom 2004, s. 276, 277.

²⁵ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99, poz. 1001), [w:] <http://www.praca.gov.pl/files/20041223103547.pdf> [20.01.2009].

²⁶ Zob. więcej: E. Hałubek-Święta, M. Trzeciak, E. Żywiec-Dąbrowska, *Ogólnopolski System Poradnictwa Zawodowego tworzony przez Ochotnicze Hufce Pracy*, [w:] G. Kierozalski, E. Żywiec-Dąbrowska, H. Bałas, M. Żurek (red.), *Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach*, zeszyt nr 2, Warszawa 2006, s. 10-25.

²⁷ P. Bogdańska, *System poradnictwa zawodowego w Polsce*, [w:] <http://www.sdsiz.pl/index.php/projekty-mainmenu-44/187-system-poradnictwa-zawodowego-w-polsce> [31.01.2010].

1. Udzielania informacji o zawodach, rynku pracy oraz możliwościach szkolenia i kształcenia;
2. Udzielania porad z wykorzystaniem odpowiednich metod, których celem jest ułatwienie wyboru zawodu, zmiany kwalifikacji, podjęcia lub zmiany zatrudnienia (w tym badanie zainteresowań i uzdolnień zawodowych);
3. Kierowania na specjalistyczne badania psychologiczne i lekarskie umożliwiające wydawanie opinii o przydatności zawodowej do pracy i zawodu, bądź też kierunku szkolenia;
4. Inicjowania, organizowania i prowadzenia grupowych porad zawodowych zarówno dla bezrobotnych, jak i poszukujących pracy;
5. Udzielania informacji oraz doradztwa pracodawcom w zakresie doboru kandydatów do pracy na stanowiska wymagające szczególnych predyspozycji psychofizycznych²⁸.

Poradnictwo zawodowe prowadzone przez powiatowe urzędy pracy oraz centra informacji i planowania kariery zawodowej świadczone jest w formie porad indywidualnych i grupowych prowadzonych przez doradców zawodowych, którzy udzielają wsparcia młodzieży i osobom dorosłym przy wyborze zawodu, kierunku kształcenia i szkolenia uwzględniając przy tym ich możliwości psychofizyczne, sytuację życiową, potrzeby rynku pracy, możliwości systemu edukacyjnego²⁹. Współpracują z rodzicami i nauczycielami w procesie orientacji zawodowej uczniów, wykorzystując przy tym swoją wiedzę o zawodach, rynku pracy oraz technicznych środkach przekazywania informacji zawodowej. W pracy z osobami dorosłymi pomagają w podejmowaniu decyzji dotyczących kariery zawodowej. Wspólnie z klientami dokonują przeglądu ich wykształcenia, przebytych szkoleń, doświadczenia zawodowego, zainteresowań, umiejętności, cech osobistych i możliwości fizycznych, pomagają w formułowaniu podań o pracę, życiorysów zawodowych, a także przygotowaniu do rozmów kwalifikacyjnych. Stosują również testy sprawdzające zdolności i umiejętności klientów³⁰.

Centra informacji i planowania kariery zawodowej funkcjonują w ramach wojewódzkich urzędów pracy, w strukturze urzędów marszałkowskich. Są one instytucją świadczącą usługi w zakresie nowoczesnych usług poradnictwa zawodowego, ponadto wzbogacają również dotychczasową ofertę powiatowych urzędów pracy zarówno dla osób bezrobotnych, jak

²⁸ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy ...

²⁹ Zob. więcej: A. Ingielewicz-Kornacka, A. Foks, *Rola doradcy zawodowego na rynku pracy*, [w:] G. Kierozalski, E. Żywiec-Dąbrowska, H. Bałas, M. Żurek, *Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach*, zeszyt nr 2, Warszawa 2006, s. 155-158.

³⁰ Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, *Przewodnik po zawodach*, wydanie II, tom II, Warszawa 2003, s. 527.

i pracujących, a także dla młodzieży planującej ścieżkę zawodową i tej, która dopiero wchodzi na rynek pracy³¹.

Zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi do głównych zadań CIiPKZ należy:

- wspomaganie powiatowych urzędów pracy poprzez świadczenie wyspecjalizowanych usług bezrobotnym i poszukującym pracy w zakresie planowania kariery zawodowej z wykorzystaniem narzędzi psychologicznego pomiaru i zasobów informacji w różnorodnych formach;
- prowadzenie zajęć mających na celu nabycie umiejętności poszukiwania i uzyskiwania zatrudnienia;
- gromadzenie, aktualizowanie, opracowywanie i upowszechnianie informacji zawodowej o zasięgu regionalnym;
- organizowanie i koordynowanie rozwoju usług poradnictwa zawodowego oraz informacji zawodowej na terenie województwa, jak również wspieranie klubów pracy³².

Urzędy pracy zaliczyć można do tego typu instytucji, których podstawowym celem działania jest niesienie osobom bezrobotnym pomocy w rozwiązywaniu problemów o charakterze zawodowym. Znacznie szerszy jest zatem zakres realizowanych zadań związanych z orientacją i poradnictwem zawodowym w powiatowych urzędach pracy, aniżeli zakres tych samych zadań realizowany przez inne opisane wcześniej instytucje (np. rodzina, szkoły, poradnie). Pracownicy szkół, rodzice, bądź też sami uczniowie korzystając z pomocy urzędów pracy w zakresie poradnictwa i informacji zawodowej mogą wzbogacić swoją wiedzę, która jest bardzo potrzebna w dokonywaniu właściwych i trafnych wyborów w tak trudnej dziś rzeczywistości zawodowej.

Oprócz wymienionych już instytucji w realizacji zadań z poradnictwa zawodowego powinna uczestniczyć również **szkła zdrowia**, która stanowi grupę instytucji zajmujących się pośrednio (w sposób drugorzędny) realizacją wspomnianych zadań. Rola służby zdrowia związana jest głównie z przeprowadzaniem badań lekarskich celem określenia przydatności młodego człowieka do wykonywania w przyszłości określonego zawodu. Wspomniane badania umożliwiają uniknięcie w przyszłości pomyłek związanych z wyborem niewłaściwej szkoły zawodowej, której ukończenie nie gwarantuje absolwentowi zatrudnienia w wyuczonym zawodzie.

³¹ C. Pielok, *Poradnictwo zawodowe jako forma pomocy jednostce w planowaniu kariery zawodowej*, „Nowa Edukacja Zawodowa” 2001, nr 4, s. 17.

³² H. Łukowiak, *Poradnictwo zawodowe świadczone dla bezrobotnych i poszukujących pracy*, [w:] Wojewódzki Urząd Pracy, *Wyzwania lubuskiego rynku pracy. Rozwój z troską o człowieka*, Zielona Góra 2008, s. 168.

Lekarze opiekujący się młodzieżą w szkołach powinni współpracować zarówno z pedagogami, psychologami, jak i rodzicami uczniów w procesie przygotowania młodzieży do wyboru zawodu. Ponadto w celu przeprowadzania badań konsultacyjnych uczniów dla ich własnych potrzeb istotna jest również współpraca służby zdrowia z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi³³.

W procesie zachodzących przemian można zauważyć, iż siła oddziaływania wychowawczego szkoły na uczniów maleje, a jej miejsce zajmują coraz częściej (obok grup rówieśniczych) **środki masowego przekazu**, które wpływają w zdecydowany sposób m. in. na wzory zachowań młodych ludzi, ich stosunek do pracy, normy i zasady życia społecznego. W związku z dużym wpływem mediów na rozwój młodych ludzi „reformatorom” społecznej edukacji powinno zależeć na umiejętnym włączeniu wspomnianych instytucji w proces realizacji zadań wychowania do pracy³⁴.

Wzrost znaczenia środków masowego przekazu w procesie kształcenia i wychowania młodego pokolenia sprawił, iż w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół gimnazjalnych, jak również ponadgimnazjalnych zwrócono uwagę na to, iż każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów³⁵. Dodatkowo w treściach nauczania przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” wiele uwagi poświęcono właśnie kwestii mass mediów. Zgodnie z założeniami uczeń powinien znać funkcje i znaczenie środków masowego przekazu w życiu obywateli; powinien umieć wyszukać w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazać różnicę między przekazami, odróżnić informacje od komentarzy oraz krytycznie analizować przekaz reklamowy; jak również powinien być świadomy ogromnego znaczenia opinii publicznej we współczesnym świecie³⁶.

Środki masowego przekazu (radio, telewizja, prasa, książki, nagrania, filmy, aktualnie również internetowe źródła informacji) mogą stać się elementem przygotowania dzieci i młodzieży do wyboru zawodu lub szkoły. Ich rola nie ogranicza się tylko do uczniów, mogą też spełniać istotne zadania związane z doradztwem zawodowym dla dorosłych. Przekazywane przez media informacje mogą być albo celowo przygotowane dla orientacji i poradnictwa

³³ E. Podoska-Filipowicz, *Zarys zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego*, Częstochowa 2008, s. 137.

³⁴ S. Szajek, *Wychowanie do pracy w procesie przemian edukacyjnych*, [w:] G. Miłkowska-Olejniczak, K. Uździcki (red.), *Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych*, Zielona Góra 2000, s. 256-260.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17), załącznik nr 4, [w:] http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20081223_zal_4.pdf [27.12.2010].

³⁶ Tamże.

zawodowego, bądź też przekazywane przy okazji prezentowania innej problematyki. Działalność ich związana jest z upowszechnieniem treści zawodoznawczych; zapoznawaniem z różnymi rodzajami zawodów, ukazywaniem ich pozytywnych i negatywnych skutków; informowaniem o możliwościach kształcenia w różnych kierunkach, warunkach stawianych kandydatom do szkół zawodowych i pracownikom w danym zawodzie; przygotowaniem treści związanych z poszukiwaniem pracy; radzeniem sobie w sytuacji bezrobocia; ofertami pracy (łącznie z wymaganiami, oczekiwaniami pracodawcy); prowadzeniem rozmów z pracodawcami itp.³⁷ – na podstawie poruszanych w mediach kwestii o tematyce zawodowej zauważyć można duże zróżnicowanie odbiorców działań poradniczych zarówno pod względem wieku, charakteru oraz nasilenia problemów zawodowych.

W celu podjęcia trafnej decyzji edukacyjno-zawodowej zarówno młodzież, jak również jej rodzice potrzebują rzetelnej i wyczerpującej, kompetentnej i obiektywnej informacji³⁸. Jednakże jaka jest jakość podawanych w środkach masowego przekazu informacji dokładnie nie wiadomo, jest to często kwestia indywidualnej oceny. Należy jednak pamiętać, iż skuteczność mass mediów uzależniona jest od istnienia długofalowych działań wprowadzających problematykę wyboru zawodu na stałe do programu, ze względu na to, że co roku tysiące uczniów staje wobec konieczności rozważenia swojej zawodowej przyszłości³⁹.

W Polsce mamy obecnie do czynienia z wzrastającą liczbą programów telewizyjnych, źródeł drukowanych, informacji w Internecie poświęconych tematyce zawodoznawczej⁴⁰. Są one dostępne niemal we wszystkich bibliotekach oraz instytucjach zajmujących się realizacją zadań związanych z orientacją i poradnictwem zawodowym. Rola i znaczenie środków masowego przekazu jest o tyle istotna i przewyższająca w stosunku do innych instytucji zajmujących się orientacją i poradnictwem zawodowym, że upowszechniane w nich materiały w bardzo krótkim czasie docierają do dużej grupy odbiorców. Jednakże istnieje tu również pewne zagrożenie. Po pierwsze – ważne jest by podawane informacje były prawdziwe, rzetelne i aktualne, jednakże nie zawsze tak jest; po drugie – podawane informacje są masowe, brak jest w związku z tym indywidualnego podejścia do odbiorcy, co może powodować podejmowanie przez słuchaczy, widzów błędnych decyzji zawodowych; po trzecie – przekazywane informacje mogą zostać błędnie odczytane, gdyż nie ma możliwości wytłumaczenia czegoś odbiorcy, „rozwiązania” jego wątpliwości.

³⁷ E. Podoska-Filipowicz, *Podstawy zawodoznawstwa...*, s. 110.

³⁸ S. Szajek, *System orientacji...*, s. 138.

³⁹ W. Rachalska, *Problemy orientacji zawodowej*, Warszawa 1987, s. 184.

⁴⁰ Zob. więcej: E. Podoska-Filipowicz, *Zarys zawodoznawstwa...*, s. 138-142.

Instytucją o szczególnym znaczeniu dla poznania przez młodego człowieka charakteru pracy w danym zawodzie jest **zakład pracy**. O istotnym znaczeniu zakładów pracy w przygotowaniu młodego człowieka do wyboru zawodu wspominają np. A. Kargulowa, S. Szajek, S. Kwiatkowski, E. Podoska-Filipowicz. Zakłady pracy, dzięki stwarzaniu możliwości odwiedzania ich przez uczniów szkół ogólnokształcących, umożliwiają naoczne zapoznania się ze specyfiką zadań dominujących w danym zawodzie, na danym stanowisku pracy; porozmawianie z przedstawicielami poszczególnych zawodów; zaobserwowanie warunków pracy, czy też panującej tam atmosfery itp. Są to bardzo cenne doświadczenia, których nie da się zastąpić wykładami na terenie szkoły przeprowadzanymi często teoretycznie przez nauczycieli, wychowawców, pedagoga, czy też doradcę szkolnego. Istotny jest jednak właściwy dobór odwiedzanych miejsc pracy, by uwzględnić zawody, na które istnieje popyt na rynku pracy, którymi interesują się uczniowie. Dodatkowo zakłady pracy są niezastąpione w praktycznym przygotowaniu człowieka do wejścia na rynek pracy, jest to możliwe dzięki praktykom zawodowym, stażom, czy wolontariatowi.

Zakończenie

W niniejszym opracowaniu zaprezentowano zarówno edukacyjne, jak i pozaedukacyjne instytucje, świadczące w sposób bezpośredni lub pośredni pomoc w dokonywaniu wyborów edukacyjno-zawodowych zarówno młodzieży, jak i osobom dorosłym. Z uwagi na siłę oddziaływania uwzględniono również rodzinę, organizacje dziecięce i młodzieżowe oraz koła zainteresowań, służbę zdrowia, środki masowego przekazu. Instytucji zajmujących się omawianymi zagadnieniami jest zdecydowanie więcej, jednakże (o czym była mowa na wstępie artykułu), zaprezentowano najbardziej dostępne. Oczywiście dostępność jest kwestią dyskusyjną, z uwagi na to, że większość instytucji (szczególnie pozaedukacyjnych) usytuowana jest w miastach powiatowych - są one zatem szczególnie dostępne dla osób tam zamieszkujących, natomiast osoby z odleglejszych miejscowości (szczególnie wiejskich) korzystają z ich usług najczęściej sporadycznie (np. z uwagi na czas, dojazd i koszty z nim związane).

Współczesny, przepełniony ofertami rynek edukacyjny oraz bardzo wymagający (a jednocześnie ograbiony z ofert) rynek pracy sprawiły, że zarówno młodzi ludzie, jak i osoby ze znacznym doświadczeniem zawodowym nie potrafią się na nim odnaleźć. Konieczność podejmowania decyzji dotyczących wyboru kierunków kształcenia, doksztalcenia oraz umiejętnego wkomponowania się w zapotrzebowanie rynku pracy, rodzi wiele trudności. Współczesny człowiek bardzo często (bez względu na wiek) dokonuje wyborów „po omacku”, nie znając przy tym zarówno własnych predyspozycji, jak i oczekiwań pracodawców. W obliczu

takiej sytuacji niezbędne wydają się właśnie lokalne instytucje wsparcia, dysponujące zarówno odpowiednio przygotowaną kadrą, jak i zapleczem metodyczno-dydaktycznym.

Bibliografia

- Błażkow M., Budnarowska M., Poradnictwo zawodowe dla młodzieży uczącej się, [w:] G. Kierozalski, E. Żywiec-Dąbrowska, H. Bałas, E. Żurek, Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach, zeszyt nr 2, Warszawa 2006.
- Bogdańska P., System poradnictwa zawodowego w Polsce, [w:] <http://www.sdsiz.pl/index.php/projekty-mainmenu-44/187-system-poradnictwa-zawodowego-w-polsce> [31.01.2010].
- Czarnecki K.M., Zawodowy rozwój człowieka, [w:] K. M. Czarnecki, Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa, Sosnowiec 2008.
- Greiner I., Kudanowska E., Tarkowska M., Czynniki indywidualne i społeczne warunkujące podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych, [w:] I. Greiner, I. Kania, E. Kudanowska, A. Paszkowska-Rogacz, M. Tarkowska, Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów, Warszawa 2006.
- Hałubek-Święta E., Trzeciak M., Żywiec-Dąbrowska E., Ogólnopolski System Poradnictwa Zawodowego tworzony przez Ochotnicze Hufce Pracy, [w:] G. Kierozalski, E. Żywiec-Dąbrowska, H. Bałas, M. Żurek (red.), Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach, zeszyt nr 2, Warszawa 2006.
- Ingielewicz-Kornacka A., Foks A., Rola doradcy zawodowego na rynku pracy, [w:] G. Kierozalski, E. Żywiec-Dąbrowska, H. Bałas, M. Żurek, Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach, zeszyt nr 2, Warszawa 2006.
- Kowalska U., Żywiec-Dąbrowska E., Doradztwo zawodowe w ochotniczych hufcach pracy (Mobilne Centra Informacji), [w:] H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek, Pedagogika pracy. Doradztwo Zawodowe, Radom 2004.
- Łukaszewicz A., Wewnątrzszkolny system doradztwa, czyli przygotowanie młodzieży do wejścia na rynek pracy w warunkach polskich, [w:] M. Kotarba, M. Łuczak (red.), ABC poradnictwa zawodowego w szkole, Warszawa 2008.
- Łukaszewicz A., Współpraca poradni psychologiczno-pedagogicznej ze szkolnym doradcą zawodowym, [w:] W. Kreft, S. Pakulniewicz-Błońska (red.), Podręcznik Szkolnego Doradcy Zawodu, Warszawa 2005.
- Łukowiak H., Poradnictwo zawodowe świadczone dla bezrobotnych i poszukujących pracy, [w:] Wojewódzki Urząd Pracy, Wyzwania lubuskiego rynku pracy. Rozwój z troską o człowieka, Zielona Góra 2008.
- Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Przewodnik po zawodach, wydanie II, tom II, Warszawa 2003.
- Pielok C., Poradnictwo zawodowe jako forma pomocy jednostce w planowaniu kariery zawodowej, „Nowa Edukacja Zawodowa” 2001, nr 4.
- Piorunek M., Etap przedzawodowy w teorii i praktyce poradnictwa zawodowego, [w:] B. Pietrulewicz (red.), Możliwości doskonalenia procesu kształcenia – wybrane zagadnienia, Zielona Góra 2005.
- Piorunek M., Przed trudnym zawodowym wyborem. Młodzież podmiotem działań doradczych, [w:] B. Wojtasik, A. Kargulowa (red.), Doradca – profesja, pasja, powołanie?, Warszawa 2003.
- Podoska-Filipowicz E., Podstawy zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego, Bydgoszcz 1996.
- Podoska-Filipowicz E., Zarys zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego, Częstochowa 2008.
- Rachalska W., Problemy orientacji zawodowej, Warszawa 1987.
- Rogosińska A. (red.), Szkolny doradca zawodowy, Warszawa 2003.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17), załącznik nr 4, [w:] http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20081223_zal_4.pdf [27.12.2010].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. Nr 228, poz. 1488), [w:] <http://bip.men.gov.pl/images/stories/TOMEK/1488.pdf> [27.12.2010].
- Sołtysińska G., Woroniecka J. (red.), Przygotowanie uczniów gimnazjum do wyboru zawodu, Warszawa 2003.
- Sołtysińska G., Znaczenie poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla środowiska szkolnego, „Nowa Edukacja Zawodowa” 2004, nr 1.
- Super D.E., Psychologia zainteresowań, przeł. H. Choynowska, Warszawa 1972.
- Szajek S., Rola szkół zawodowych i zakładów pracy w orientacji zawodowej, Warszawa 1987.
- Szajek S., System orientacji i poradnictwa zawodowego, Warszawa 1989.
- Szajek S., Wychowanie do pracy w procesie przemian edukacyjnych, [w:] G. Miłkowska-Olejniczak, K. Uździcki (red.), Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych, Zielona Góra 2000.

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Tekst ujednolicony – zawiera zmiany wprowadzone ustawą z dnia 2 lipca 2004 r., która weszła w życie z dniem 21 stycznia 2004 roku – Dz. U. z 2004 roku Nr 173, poz. 1808), [w:] http://www.menis.pl/prawo_oswiatowe.html [18.01.2009].
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99, poz. 1001), [w:] <http://www.praca.gov.pl/files/20041223103547.pdf> [20.01.2009].
- Wierzchowska-Szymanek A., Rola poradni psychologiczno-pedagogicznej w okresie transformacji doradztwa zawodowego, [w:] H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek (red.), *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, Radom, 2004.
- Żbikowska Z., Szkolny doradca zawodowy, „Nowa Edukacja Zawodowa” 2003, nr 2.